

Kan man forska om pappor och föräldraskapsstöd utan genusteori?

Tobias K. Axelsson

Tobias K. Axelsson, fil. dr i genusvetenskap och lektor i pedagogik, Örebro universitet.
E-post: tobias.axelsson@oru.se

Syftet med denna artikel är att bidra till en ökad dialog mellan socialmedicinsk och genusvetenskaplig forskning om föräldraskapsstöd. Artikeln bygger på en textanalys av hur pappor framställs i tre svenska avhandlingar om pappors upplevelser av föräldraskapsstöd. Analysen identifierar fyra beskrivningar av pappor: 1) som exkluderade, 2) som behövande, 3) som ambivalent ansvariga aktörer i de möten som äger rum med föräldraskapsstödjande professioner, 4) som en del av ett "vi". Beskrivningarna av pappor analyseras i relation till på vilka sätt avhandlingarna använder sig av genusteoretiska perspektiv och begrepp. Artikeln rekommenderar en fördjupad dialog mellan socialmedicinska och genusvetenskapliga perspektiv, vilket i förlängningen kan bidra till ett jämställt och jämställdhetsfrämjande föräldraskapsstöd.

The aim of this article is to contribute to the dialogue between socio-medical and gender theoretical approaches to parenting support. The article draws on a text analysis of how fathers are described in three Swedish PhD dissertations on fathers' experiences of parenting support. The analysis identifies four portrayals of fathers: 1) as excluded; 2) as in need; 3) as ambivalent agents in meetings with parenting professionals; 4) as part of a 'we'. These portrayals of fathers are analyzed in relation to how gender theoretical perspectives and concepts are applied in the dissertations. The article suggests a deepened dialogue between socio-medical and gender theoretical perspectives, which in turn may contribute to a gender equal and gender equality supportive parenting support.

Inledning: Ett genusperspektiv på (forskning om) föräldraskapsstöd

Frågor om genus och föräldraskap är angelägna för socialmedicinsk forskning, vilket denna tidskrifts återkommande temanummer och enskilda artiklar om både genus och föräldraskap vittnar om (Abrahamsson & Bing 2011; Hammarström 2008; Hammarström & Månsdotter 2008; Spak & Berglund 2014). Att dessa två forskningsfält har en framskjuten plats i socialmedicinsk forskning garanterar dock inte att de integreras i varandra. I denna artikel undersöks relationen mellan genus- och föräldraskapsforskning genom en fallstudie av hur genusteori används i socialmedicinsk eller närallgigande forskning om en särskild aspekt av föräldraskap, nämligen *föräldraskapsstöd*.

Föräldraskapsstöd är både ett politik- och professionsområde som syftar till att ”ge föräldrar kunskap om barnets rättigheter, hälsa och utveckling, att stärka föräldrars relation till varandra eller deras sociala nätverk” (Regeringskansliet 2018, s. 14). Föräldraskapsstödet har sin bakgrund i framväxten av välfärdsstaten även om staten dessförinnan både kontrollerat och stöttat föräldrar, särskilt genom kyrkan (Gleichmann 2004). Införandet av gratis mödra- och barnhälsovård under slutet av 1930-talet, familjerådgivning på 1950-talet och föräldrautbildning i slutet av 1970-talet är exempel på betydelsefulla föräldraskapsstödjande interventioner (Littmarck 2017; Lundqvist 2015). Staten har alltså sedan länge varit närvarande i föräldrars och barns liv.

Från 1960-talet och framåt har föräldraskapet politiserats allt mer. Detta gäller särskilt faderskapet som gjorts till politik dels institutionellt genom den könsneutrala föräldraförsäkringen och dess ”pappamånader” (Bergqvist & Saxonberg 2017; Klinth 2002), dels normativt genom exempelvis kampanj- och informationsmaterial från myndigheter och intresseorganisationer (Klinth & Johansson 2010). Politiseringen av faderskapet har i huvudsak skett inom ramen för jämställdhets- och familjepolitiken, men det görs även inom föräldraskapsstödspolitiken. Ett exempel på detta är den statliga offentliga utredningen *Stöd i föräldraskapet* från 1997, där pappors sidoordnade ställning i föräldraskapet problematiseras. Utredningen rekommenderar att ”papporna får en egen plattform” i de föräldragrupper som annars riskerar att ”domineras av de frågor som kvinnorna vill diskutera” (SOU 1997:161, s. 170). En liknande problembeskrivning görs i den statliga offentliga utredningen *Föräldrastöd – en vinst för alla* från 2008, som påtalar att ”pappor som vill öka sin delaktighet och sitt engagemang i de små barnen [ofta konfronteras] med en kvinnligt dominerad miljö” (SOU 2008:131, s. 56). Den senaste föräldraskapsstödsstrategin från 2018, *En nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd*, talar i stället om att ”[utmana] begränsande och destruktiva föreställningar om kön och [främja] alla föräldrars delaktighet

i frågor som traditionellt har betraktats som antingen mammors eller pappors ansvarsområde” (Regeringskansliet 2018, s. 13). Oavsett hur pappor beskrivs i centrala offentliga dokument om föräldraskap ses de som politiska problem som staten måste göra någonting med/för/åt.

Staten vill alltså stödja pappor i föräldraskapet. Hur stödet ser ut och hur pappor använder sig av det har studerats utifrån många infallsvinklar, till exempel avseende förlossningar (Hildingsson m.fl. 2014), strukturerade föräldraskapsstödande program (Wells, Sarkadi & Salari 2016) och de *möten* som äger rum mellan pappor och föräldraskapsstödet olika yrkesprofessioner (Björk 2016; Premberg 2011; Wells 2015). Det är ur den senare typen av forskning – studier om pappors möten med föräldraskapsstödande arenor och professioner vid tiden närmast omkring barnets födelse – som denna artikel hämtar sin empiri. Syftet med artikeln är bidra till en ökad dialog mellan socialmedicinsk och genusvetenskaplig forskning om föräldraskap i allmänhet samt forskning om relationen mellan pappor och föräldraskapsstöd i synnerhet. Artikeln analyserar hur pappor framställs i ett urval av studier om pappors möten med föräldraskapsstödande professioner. De frågor som ställs är: Hur beskrivs pappor? Hur kan dessa beskrivningar härledas till hur studierna använder sig av genusteori?

Genusforskning i relation till psy-expertis

Den tidigare forskningen om pappor och föräldraskapsstöd som producerats inom ”psy-expertis”-discipliner (Sundsbo 2018), såsom medicin, psykologi och folkhälsovetenskap, visar bland annat att män deltar i mindre utsträckning än kvinnor i det föräldraskapsstöd som erbjuds (Wells 2015), att män erfar exkludering (Premberg 2011; Wells 2016), att tecken på psykisk ohälsa bland nyblivna pappor inte uppmärksammas (Massoudi 2013) samt att det är nödvändigt att utveckla arbetssätt som passar för olika grupper av män (Ny 2007; Plantin & Daneback 2009). Sammantaget har sådan forskning identifierat hinder och möjligheter i föräldraskapsstödande professioners arbete med att främja pappors barnomsorgsförmågor.

Till skillnad från de exempel på ”psy-expertis”-forskning som just nämnts har denna artikel ett genusteoretiskt angreppssätt. Kännetecknande för genusteoretisk och annan maktkritisk forskning om föräldraskapsstöd är ett uttalat intresse för att undersöka hur maktrelationer etableras och förhandlas i föräldraskapets policyformer och stödformer (Axelsson 2019; Bäck-Wiklund 2012; Daly 2013, 2015; Eklund & Lundqvist 2018; Gleichmann 2004; Littmarck 2017; Littmarck, Lind & Sandin 2018; Lundqvist 2015; Sandin 2011; Widding 2018). Till skillnad från den socialmedicinska forskningen undersöker sällan sådan forskning de ”positive outcomes” som kan följa av föräldraskapsstöd (Sundsbo 2018). Snarare bidrar denna typ av forskning med en förståelse för hur makt

verkar i föräldraskapsstödet domäner eller, som i denna genusvetenskapliga textanalys, i *forskning* om föräldraskapsstöd.

Material, metoder och teori

Artikeln bygger på en textanalys av följande tre avhandlingar:

Tabell 1: Artikelns empiriska material – tre avhandlingar om pappor och föräldraskapsstöd.

Titel	Syfte	År	Författare	Ämne	Material och metoder	Grad av genusforskning samt typ av genusteori
<i>An unequal chance to parent. Examples on support fathers receive from the Swedish child health field</i>	To better understand some of the factors that influence early father involvement within the Swedish child health field; specifically within the child health centers and a parent support program (s. 35).	2015	Michael B. Wells	Folkhälsovetenskap /Socialmedicin	Kvalitativ och kvantitativ metodansats: intervjuer med 17 BHV-sjuksköterskor inom Barnhälsovården (BHV) om deras syn på "father involvement" (studie I); observationer av föräldrars beteende och den fysiska miljön i 31 BHV-väntrum (studie II); enkät om deltagande i föräldraskapsstödande program som besvarades av 141 mammor och 96 pappor (studie III); intervjuer med sju mammor och tre pappor om deltagande i föräldraskapsstödande program (studie IV).	I. Forskning som har en genusaspekt – Ingen genusteori
<i>Förstagångsfädernas upplevelser av föräldrautbildning, förlossning och första året som far</i>	Att utforska förstagångspappors upplevelser av föräldrautbildning, förlossning och första året som far (s. 24).	2011	Åsa Premberg	Vårdvetenskap	Kvalitativ och kvantitativ metodansats: intervjuer med 10 förstagångsfäder vid två tillfällen om föräldrautbildning och första året som pappa (studie I och III); intervjuer med 10 förstagångsfäder om förlossning (studie II); enkät om förlossning som besvarades av 213 förstagångsfäder (200 enkätsvar och 13 telefonintervjuer) (studie IV).	II. Forskning med genusperspektiv – Genus som organiserande princip och som struktur – Hegemonisk maskulinitet och pluralistisk maskulinitet
<i>Män möter mödravård. Om betydelsen av "vi" i mötet med mödravård, förlossningsvård och BB-vård</i>	Att bättre förstå mäns upplevelser av att vara "utanför och osynliga" i mötet med mödravård, förlossningsvård och bb-vård (s. 2).	2016	Stefan Björk	Psykologi	Kvalitativ metodansats: intervjuer med 10 pappor. Intervjupersonerna hade mellan 1 och 4 barn i åldrarna 1 till 12 år. 8 av intervjupersonerna var gifta/sambo med barnets/barnens mamma, och 2 av intervjupersonerna var skilda.	III. Genusforskning – Feministisk fenomenologisk ansats – Kulturpsykologisk förståelse av kön

Hädanefter refererar jag till avhandlingarna med hjälp av de inledande orden i deras titlar: *An unequal chance*, *Förstagångsfädernas upplevelser* och *Män möter mödravård*.

Att jag har valt avhandlingar som material, i stället för till exempel vetenskapliga artiklar, beror på att avhandlingen som textgenre är längre. Avhandlingarna har valts utifrån tre principer: homogenitet, heterogenitet och grad av genus-

forskning. Materialet är homogent genom att alla avhandlingar undersöker pappors möten med föräldraskapsstödande arenor och professioner i faderskapets inledning. Vidare är materialet heterogent för att avhandlingarna är skrivna inom olika discipliner och för att de använder olika material och metoder. Avslutningsvis har avhandlingarna valts utifrån grad av genusforskning. Med detta avses vilken betydelse kön ges i en maktanalys och huruvida genusvetenskapliga teorier och begrepp tillämpas. Nedan listas tre grader av genusforskning på basis av kriterier som utvecklats av genusvetaren Hillevi Ganetz (2005). Jag har modifierat definitionerna något utifrån denna artikels syften:

1. I forskning som har en *genusaspekt* utgör kön en central dimension eller variabel utan att genusvetenskapliga teorier eller begrepp tillämpas i analysen.
2. I forskning med *genusperspektiv* är kön en central dimension där genusvetenskapliga teorier eller begrepp används i någon mån i analysen.
3. I *genusforskning* utgör kön utgångspunkten i en maktanalys där genusvetenskapliga teorier eller begrepp används genomgående.

De avhandlingar som studeras har valts för att de utgör representanter för hur forskning om föräldraskapsstöd och pappor behandlar frågor om genus och makt. *An unequal chance*, som har en genusaspekt (1), undersöker de faktorer som påverkar pappors engagemang tidigt i barnens liv. Den använder sig dock inte av genusteori eller genusteoretiska begrepp. *Förstågångsfäders upplevelser* har ett genusperspektiv (2) och använder sig av genusteori genom sin strukturalistiska förståelse av könsrelationer och användandet av begreppet maskuliniteter. *Män möter mödravård* utgör ett exempel på genusforskning (3), då kön och makt diskuteras genomgående och integrerat. Avhandlingens genusteori bygger på en feministisk fenomenologisk tanketradition och ett kulturpsykologiskt synsätt på kön.

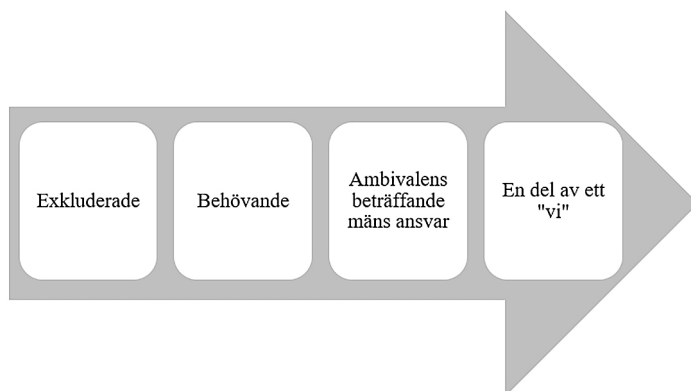
Ursprungligen läste jag dessa avhandlingar i syfte att ge en föreläsning på kursen *Förebyggandets konst – förebyggandets stöd* vid Örebro universitet i maj 2017 (se Eriksson & Stattin 2017 för en beskrivning av denna utbildning). Vid detta tillfälle hade jag inte gjort några systematiska litteratursökningar. Sådana gjorde jag först när jag började författa denna artikel. I databaserna Libris och Gena sökte jag efter avhandlingar med sökord såsom ”barn*”, ”papp*”, ”far”, ”fader*”, ”fäder”, ”child*” och ”father*”, dels separat och dels i kombination med ”föräldrastöd*”, ”föräldraskapsstöd*”, ”utbildning*”, ”parental support” och ”parenting support”. Efter att manuellt ha gått igenom omkring 500 träffar, varav ett tiotal mer noggrant, beslutade jag mig för att utgå från de tre avhandlingar jag redan hade läst. Detta kan möjligen beskrivas som ett bekvämlighetsurval. Men framförallt är det ett teoretiskt urval (Danermark m.fl. 2003), där materialet valts för

att det representerar specifika kvaliteter: i detta fall beträffande hur genusteori tillämpas. Detta innebär att jag inte har exakta uppgifter om hur många avhandlingar som identifierats inom varje kategori av genusforskning.

Analysen har utförts med utgångspunkt i analysmetoden kvalitativ innehållsanalys (Schreier 2012). Det är ett slags textanalys som kan användas för att välja ut och tolka de innebörder som finns i ett kvalitativt material. Med hjälp av ett så kallat kodningsschema kan det relevanta innehållet upptäckas och särskiljas från det irrelevanta. Kodningsschemat motsvaras av artikelns första forskningsfråga: *Hur beskrivs pappor?* Utifrån den kvalitativa innehållsanalysens terminologi utgör denna fråga kodningsschemats huvudkategori. ”Svaren” på frågan är kodningsschemats underkategorier. Då frågans karaktär är öppen och ger utrymme för många tolkningar, är resultatredovisningen selektiv snarare än heltäckande. De mönster som presenteras i artikelns resultat är utvalda för att de representerar och ger uttryck för könsrelaterade spänningar.

Notera att de följande resultat- och diskussionsavsnitten inte säger särskilt mycket om texternas vetenskapliga kvalitet. De redogör framförallt för hur pappor beskrivs i de valda avhandlingarna. Med utgångspunkt i dessa beskrivningar analyseras därefter artikelns andra forskningsfråga: *Hur kan dessa beskrivningar härledas till hur studierna använder sig av genusteori?* I denna analys används två begrepp som analytiska redskap för att konkretisera innebörden av hur de tre graderna av genusforskning kommer till uttryck i materialet, nämligen könsdikotomier och socialt förkroppsligande. Med könsdikotomier avses en uppdelning mellan kvinnor och män: på biologiska, psykologiska och/eller sociala grunder och vanligen utifrån ett förenklat och skillnadsorienterat sätt. Med socialt förkroppsligande avses ett slags social praktik och agentskap där kroppar, i detta fall pappors kroppar, är såväl objekt som subjekt i mellanmänniska relationer (Connell, 2009). Begreppen används för att analysera om och hur de granskade avhandlingarnas beskrivningar av pappor reproducerar och/eller problematiserar *könsdikotomier* samt positionerar pappor som *förkroppsligade objekt* och/eller *förkroppsligade subjekt* (se Heikkilä, detta nummer, för en diskussion om genuspositioner; se Hearn, detta nummer, för en diskussion om män som objekt och/eller subjekt).¹

1. Det kan noteras att min analys skiljer sig från de flesta andra bidrag i detta temanummer om *Maskulinitet i förändring*, då jag inte använder mig av begreppet maskuliniteter för att analysera beskrivningar av pappor (se Berggren, detta nummer, för en diskussion omkring detta begrepp och exempel på att forskning kan förhålla sig på många olika sätt till män och maskuliniteter).

Figur 1: Beskrivningar av pappor enligt ett kontinuum från exkludering till integrering.

Resultat

Resultaten presenteras enligt ett kontinuum som sträcker sig från att pappor skrivs fram som exkluderade i mötet med föräldraskapsstödjande arenor och professioner till att de utgör en självklar och integrerad del (se figur 1). Mellan dessa ytterligheter finns ett spann med många möjliga positioner. Nedan redovisas fyra positioner: exkluderade, behövande, ambivalens beträffande pappors ansvar, en del av ett ”vi”. Dessa positioner är inte fixerade i tid, rum och innebär utan utgör abstraktioner av komplexa och överlappande könsrelaterade fenomen.

Exkluderade

Att pappor skrivs fram som exkluderade innebär att de inte ses som legitima subjekt för de möten som äger rum mellan pappor och föräldraskapsstödjande arenor och professioner, antingen ur ett professionsperspektiv eller utifrån pappors egna erfarenheter. I dessa skildringar associeras pappor med utanförskap, underordning och ointresse.

Pappor tillskrivs utanförskap genom att de institutionaliserade rutiner som präglar barnhälsovården inte passar pappors arbetstider, för att verksamheterna är kvinno- och mammadominerande och för att det finns ett fokus på amning i föräldragrupper:

[F]ather involvement is limited by the child health centers' routine procedures [...] First, the child health centers pose limits to father involvement by mainly being open during normal business hours [...] Second, when fathers do come to the child health centers, they see many mothers and few fathers, and therefore fathers might not feel welcome. Third, according to fathers, the child health nurses inadvertently discourage father involvement by limiting conversations, especially during the child's first year, to topics around breastfeeding [...] Fourth,

father involvement may be limited in attending the parenting groups, because they are only held during the infant's first year and typically on weekdays in the early afternoons ...
(An unequal chance, s. 60–61)

Vidare skrivs pappor fram som inkapabla och underordnade i förhållande till att barnmorskors relationella och medicinska fokus vid förlossningar inriktas på den födande kvinnan:

[T]hey have no power or control over [...] the birthing process, and they are in a submissive role both to the woman and to HCPs. (Förstagångsfäders upplevelser, paper II, s. 5)

Slutligen beskrivs pappors exkludering som ett uttryck för ointresse. Nedanstående citat är ett utdrag från en analys av ett möte mellan en pappa och en barnmorska vid en ultraljudsundersökning. Analysen föregås av ett intervjuutdrag där pappan Isak berättar att han inte fick några frågor och att han inte blev involverad i mötet. I analysen problematiseras dock detta:

Isak framställer barnmorskan som tämligen ointresserad av honom, som om han var blott en "kompis" som följde med som moraliskt stöd till den gravida kvinnan. På komplementärt vis framställer Isak sig själv som den osynliggjorda blivande föräldern [...] Den som äger agens i berättelsen är barnmorskan [...] Isak lägger således ansvaret för att ultraljudsundersökningen "inte var superrolig" på barnmorskan och framställer sig själv som oskyldig till detta. (Män möter mödravård, s. 133)

Sammanfattningsvis är beskrivningarna av pappor som *exkluderade* av varierande art och grad. De förknippas, på ett förhållandevis könsdikotomt sätt, å ena sidan med ett slags exkludering som nedtonar pappors förmåga till agens. De blir offer för omständigheter som de inte råder över själva, såsom barnhälsovårdens institutionaliserade rutiner och barnmorskors medicinska och kvinno-centrerade fokus. Å andra sidan tillskrivs pappor ett större mått av agens, då de själva iscensätter, eller socialt förkroppsligar, en viss form av exkludering som anspelar på förgivettagna diskurser om pappan/den icke-födande föräldern som osynliggjord och utanför.

Behövande

Ett andra mönster är att pappor skrivs fram som *behövande*. Det innebär att pappor tillskrivs könsspecifika behov som skiljer sig från mammors. Pappor sägs sakna "något", det vill säga någon form av brist, som motiverar "något annat", det vill säga ett alternativt sätt att arbeta med, att förhålla sig till eller att forska om pappor.

tema

Pappors erfarenheter av att inte utgöra normen i föräldraskapet berörs i samtliga avhandlingar. En aspekt av detta är att föräldrautbildningar beskrivs som att de är ”designed for women’s needs” (*Förstagångsfäders upplevelser*, paper I, s. 26), vilket gör att pappor kan förstås som en i något avseende utsatt grupp. Mot denna bakgrund kan pappors behov av separat organisering motiveras så här:

Att få möjlighet till reflektion över de inre bilderna i enkönade föräldragrupper beskrivs som verkningsfullt. Detta kan ge männen utrymme att verbalisera farhågor och funderingar utan att behöva ta hänsyn till kvinnornas behov. (Förstagångsfäders upplevelser, s. 39)

Pappors behov framstår som viktiga att värna om även av jämställdhetsskäl. Mot bakgrund av de jämställdhetsanspråk som finns i svensk föräldraskapsstödspolitik, skrivs pappor fram som behövande på följande vis:

Om ett jämställt föräldraskap eftersträvas, i enlighet med föräldrastödsutredningen, borde även pappornas behov tillgodoses i inledningen av föräldraskapet. (Förstagångsfäders upplevelser, s. 42)

Det vanligaste sättet att beskriva pappor som behövande görs dock i förhållande till rådande forskningsläge. Det krävs mer kunskap om pappors behov. Pappor framställs här som lika kompetenta och lika självklara föräldrar som mammor, men med könsspecifika behov:

Despite researchers acknowledging that the expectant fathers’ needs are as important as the expectant mothers’ needs, relatively little research has focused on which types of support may best meet paternal needs ... (An unequal chance, s. 26)

For decades, pregnancy-related matters focused primarily on maternal experiences. When paternal experiences were finally brought to the forefront, fathers were seen as supporters to mothers, rather than having their own needs [...] But expectant fathers do experience psychological, social, emotional, and physical changes during the transition to fatherhood, and therefore their need for support and encouragement during pregnancy is as relevant as that given to expectant mothers. (An unequal chance, s. 59)

Ytterligare ett forskningsbaserat argument är att det behövs mer kunskap om pappors behov för att stärka pappors självständiga relationer till sina barn:

Increased knowledge of father’s needs of a maintained integrity and need for support to build an independent relationship to the child can guide their encounter with the fathers. (Förstagångsfäders upplevelser, paper 3, s. 61)

Sammantaget framställs pappor som *behövande* på ett sätt som understryker både deras utsatthet och kompetens. Det gör att denna beskrivning är mer variationsrik och därmed inte reproducerar könsdikotomier. Här skrivs pappor fram som utsatta genom att de inte utgör norm för föräldraskapet, vilket motiverar extra stöd från professionens sida. Denna utsatthet associeras dock inte med ofärdskap eller med oförmåga till handling. Snarare beskrivs pappor som kunniga och viktiga – som socialt förkroppsligade subjekt. Samtidigt skildras de som behövande objekt, då de sägs behöva stöd för att agera jämställt samtidigt som det behövs mer kunskap om deras könsspecifika behov i föräldraskapet.

Ambivalens beträffande pappors ansvar

Ett tredje mönster utgörs av att det råder ambivalens beträffande pappors ansvar. Det innebär att oklarheter och motsägelser uttrycks gällande pappors ansvar för kvaliteten på de möten som de deltar i tillsammans med föräldraskapsstödet professioner.

Först följer två exempel på hur pappors ansvar kan tonas ned. Här beskrivs pappor som mottagare av en tjänst eller service som, om den bara var utformad efter pappors behov och önskemål, skulle kunna ge dem bättre möjligheter till deltagande och att ta ansvar:

... childbirth education had no unique position for the fathers. (Förstagångsfäders upplevelser, paper 1, s. 23)

In the end, fathers want to be given the opportunity to participate and take responsibility, be assured about the mothers' and baby's health status, be able to ask questions and receive competent answers, and to be met as their own person, not just as an extension of the mother ... (An unequal chance, s. 29)

I dessa beskrivningar betonas mäns vilja att ta ansvar i relation till mammor och barn, men de säger ingenting om pappors förmåga eller vilja att ta ansvar för de möten som äger rum inom ramen för föräldraskapsstödet arenor. Detta kan kontrasteras mot följande beskrivningar, som betonar mäns möjligheter att inta en meningsfull position i den platsbundna interaktionen som äger rum mellan pappor och föräldraskapsstödjande professioner:

Det är genom att finna en viss position i förlossningsrummet som den födande kvinnans partner kan känna sig meningsfull och nyttig, känna att han eller hon har något slags kontroll [...] Det är när partnern inte lyckas finna en position som gör honom eller henne meningsfull och nyttig i förlossningsrummet som problem uppstår. (Män möter mödravård, s. 187–188)

Det är mot bakgrund av [kulturella föreställningar] som den blivande pappan både strävar efter och tilldelas en eller annan position i detta möte ... (Män möter mödravård, s. 221)

Sammanfattningsvis visar citaten om pappors *ambivalenta* ansvar på en central skiljelinje. Beskrivningarna av pappors nedtonade ansvar görs utifrån en professionsorienterad tolkningsram, där genusteoretiska utgångspunkter eller begrepp i stort sett är frånvarande och där pappor i huvudsak betraktas som socialt förkroppsligade objekt. Beskrivningar som betonar pappors ansvar görs däremot från ett genusteoretiskt perspektiv, i vilket betydelsen av agens samt plats- och kontextbunden mellanmänsklig interaktion framhålls. I de professionsorienterade tolkningarna skrivs pappor *ut* ur bilden och därmed reproduceras samma könsdikotoma och förenklade mammacentrering som avhandlingarna har för avsikt att problematisera. I den genusteoretiska tolkningsramen skrivs pappor *in* i bilden genom att pappors eget ansvar för mötet understryks, vilket dels motverkar könsdikotoma beskrivningar av föräldraskapets relationer och dels främjar skildringar av pappors subjektiva sociala förkroppsliganden.

Del av ett "vi"

Ett fjärde och sista mönster är att pappor beskrivs som en självklar och integrerad del av de möten som äger rum i föräldraskapsstödet regi. De blir en *del av ett "vi"*. Det betyder att de skildras dels som en part i en dyadisk enhet som utgörs av två sammanlänkande föräldrar, dels i avkönade termer.

Av följande exempel på "vi"-positionering framgår att pappors deltagande i förlossning inte nödvändigtvis har att göra med egenintresse, barnorientering eller med att stödja den födande kvinnan. Snarare beskrivs pappor som en del av en dyadisk enhet, där de blivande föräldrarna deltar i förlossningsarbetet tillsammans:

Ett intressant fynd i studierna var männens strävan efter att vara deltagande fäder. Det visade sig bland annat i att de såg förlossningen som en gemensam angelägenhet ... (Förstagångsfäders upplevelser, s. 42)

Ett andra och ännu tydligare exempel är hämtat från *Män möter mödravård*. I följande exempel avkönas pappan Erik. Hans könstillhörighet upphör att vara relevant då han och hans födande partner orienterar sig mot varandra och den födande kroppen:

[F]örlossningsrummets "vi"-position är i grunden könsirrelevant: det var inte för att Erik var man som förlossningen kunde vara något "vi gjorde", utan för att de båda kunde

orientera sig mot kvinnokroppen i värkarbete på ett sådant sätt att det upplevdes som någonting gemensamt. (Män möter mödravård, s. 222)

När pappor beskrivs som en del av ett ”vi”, tillskrivs de agens och ansvar. Skildringarna fokuserar inte på pappor i sig. I stället handlar analyserna av pappors erfarenheter av möten som de är en integrerad del av. I sådana möten kan pappor ingå i olika ”vi”-formationer. I fallen ovan är det ett dyadiskt och socialt avkönt ”vi” som orienterar sig mot den födande kvinnokroppen och i förlängningen det barn som ska komma till världen. Beskrivningarna problematiserar och löser upp föräldraskapets skillnadsorienterade könsdikotomier samtidigt som de betonar det socialt förkroppsligade subjektskap, och därmed den egenmakt, som pappor besitter i mötet med det kvinnodominerade föräldraskapsstödet professioner och platser.

Diskussion

Textanalysen har lyft fram fyra sätt att beskriva pappor: som *exkluderade*, som *behövande*, som *ambivalent ansvariga* aktörer i möten med föräldraskapsstödet professioner samt som en *del av ett ”vi”*.

I både *An unequal chance*, som har en genusaspekt, och *Förstagångsfäderns upplevelser*, som har ett genusperspektiv, beskrivs pappor på ett liknande vis. Dels problematiseras inte de behov som pappor sägs ha, dels tonas pappors ansvar och agens ned i möten mellan pappor och föräldraskapsstödet professioner. Tolkningarna utgår relativt ensidigt från ett professionsperspektiv eller från pappors upplevelser. Det saknas angreppssätt som hade kunnat fördjupa förståelsen av vad som egentligen menas med pappors ”behov” och de könade möten som äger rum mellan pappor och föräldraskapsstödet professioner. Det gör att könsdikotomier tenderar att reproduceras och att pappor reduceras till socialt förkroppsligade objekt. I *Förstagångsfäderns upplevelser* används dock i någon mån genusteoretiska teorier och begrepp, varigenom en förståelse av hur föräldraskap struktureras på samhällsnivå skapas. Vidare sätter avhandlingen mäns pappaerfarenheter i relation till konstruktioner av maskuliniteter. Sådana beskrivningar gör att föräldraskapets relationer beskrivs på ett mindre könsdikotomt sätt och att pappor i större utsträckning framträder som socialt förkroppsligade subjekt.

I *Män möter mödravård*, som ska läsas som ett exempel på genusforskning, skildras pappor vare sig som exkluderade eller behovande. I stället betonas deras ansvar och agens i de möten de ingår i tillsammans med föräldraskapsstödjande professioner. Detta, menar jag, kan läsas som ett uttryck för att avhandlingens genusteoretiska angreppssätt har en integrerad förståelse av kön och makt, som inte bara avspeglas i analysen av det empiriska materialet utan även i beskriv-

ningarna av detsamma. Detta vittnar om att det inte finns några rena empiriska resultat. I någon mån är resultat alltid teoriberoende (Danermark m.fl. 2003). *Män möter mödravård* har en genusteoretisk tillämpning som möjliggör komplexa beskrivningar av pappor, vilket gör att dess beskrivningar av pappor går bortom könsdikotomier. Vidare skildras pappor utifrån deras subjektiva och socialt förkroppsligade upplevelser, vilka inrymmer dels pappors relativa utsatthet som könsminoritet i feminint kodade domäner, dels pappors ansvar och möjligheter att agera även när de inte utgör normen för det allmänmänniska (se Axelsson 2019 för en liknande analys).

Samtliga avhandlingar presenterar resultat omkring pappors upplevelser och användning av föräldraskapsstöd som är av största vikt för forskare, beslutsfattare, yrkesverksamma och föräldrar. Samtidigt är det viktigt att sådan forskning läses med en genuskritisk blick. Detta betyder inte att ett genusvetenskapligt förhållningssätt är nödvändigt eller bra i sig självt. Men om intresset för pappors användning av föräldraskapsstöd inte följs av en adekvat användning av genusvetenskapliga teorier och analytiska redskap riskerar den forskning som görs att producera i huvudsak beskrivande kunskap på individ- eller gruppnivå, vilket innebär att strukturella könsmaktförhållanden riskerar att förbises.

Slutsatser

Denna artikel har analyserat hur pappor beskrivs i ett urval av studier om pappor och föräldraskapsstöd. Analysen indikerar att genusteoretiska tillämpningar ökar möjligheten att beskriva pappors konkreta erfarenheter och vidare livsvillkor på ett sätt som tar hänsyn till historiska, politiska, kulturella, organisatoriska, interaktionistiska och individuella förutsättningar och perspektiv. Socialmedicinsk och näraliggande forskning om föräldraskapsstöd har mycket att vinna på att utveckla sådana perspektiv.

Det är dock inte bara den socialmedicinska forskningens ansvar att vidareutveckla sådana perspektiv. Genusforskare behöver också bidra till denna utveckling. Detta är särskilt viktigt för att det föräldraskapsstöd som ges i offentlig regi ska vara kunskapsbaserat och jämställdhetsfrämjande (Regeringskansliet 2018). Genusvetenskapliga perspektiv på pappor och föräldraskapsstöd är helt nödvändiga för att förbättra samverkan mellan jämställdhets- och föräldraskapsstödspolitik samt för att öka förståelsen för föräldraskapets könade komplexitet hos de professioner som utför ”världens viktigaste uppdrag” (Länsstyrelserna och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd 2017).

Jag vill tacka den anonyma granskaren av denna artikel för mycket hjälpsamma kommentarer.

Referenser

- Abrahamsson, Agneta & Vibeke Bing (2011) Tema: Familjecentraler – Vad är en familjecentral? *Socialmedicinsk tidskrift* 88(2): 98–99.
- Axelsson, Tobias K. (2019) *När män möts som pappor. Fadrandets politik och praktik i det jämställda och pappavänliga Sverige*. Örebro: Örebro universitet.
- Bergqvist, Christina & Steven Saxonberg (2017) The state as a normbuilder? The take-up of parental leave in Norway and Sweden. *Social Policy and Administration* 51(7): 1470–1487.
- Björk, Stefan (2016) *Män möter mödravård. Om betydelsen av "vi" i mötet med mödravård, förlossningsvård och BB-vård*. Umeå: Umeå universitet.
- Bäck-Wiklund, Margareta (2012) Den heliga familjen genom 2000-talets lins. *Tidskrift för genusvetenskap* 33(4): 84–88.
- Connell, Raewyn (2009) *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- Daly, Mary (2013) Parenting support policies in Europe. *Families, Relationships and Societies* 2(2): 159–174.
- Daly, Mary (2015) Parenting support as policy field: An analytic framework. *Social Policy & Society* 14(4): 597–608.
- Danermark, Berth, Mats Ekström, Liselotte Jakobsen & Jan Ch. Karlsson (2003) *Att förklara samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Eklund, Lisa & Åsa Lundqvist (2018) Children's rights and gender equality in Swedish parenting support: policy and practice. *Journal of Family Studies*.
- Eriksson, Charli & Håkan Stattin (2017) Förebyggandets konst – utbildning som stöd för kompetent praktik, policy och politik. *Socialmedicinsk tidskrift* 94(3): 363–376.
- Ganetz, Hillevi (2005) *Genusvetenskapliga projektansökningar inom humaniora-samhällsvetenskap – en uppföljning av Vetenskapsrådets beredning och utfall år 2004*. Vetenskapsrådets rapportserie 15:2005. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Gleichmann, Lee (2004) *Föräldraskap mellan styrning och samhällsomvandling. En studie av syn på föräldrar och relation mellan familj och samhälle under perioden 1957–1997*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Hammarström, Anne (2008) Det behövs tillämpad genusforskning inom folkhälsoområdet! *Socialmedicinsk tidskrift* 85(3): 191–193.
- Hammarström, Anne & Anna Månsdotter (2008) Varför behövs ett genusperspektiv inom folkhälsoområdet? *Socialmedicinsk tidskrift* 85(3): 196–203.
- Hildingsson, Ingegerd, Margareta Johansson, Jennifer Fenwick, Helen Haines & Christine Rubertsson (2014) Childbirth fear in expectant fathers: Findings from a regional Swedish cohort study. *Midwifery* 30(2): 242–247.
- Klinth, Roger (2002) *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960–95*. Umeå: Boréa.
- Klinth, Roger & Thomas Johansson (2010) *Nya svenska fäder*. Umeå: Boréa.
- Littmarck, Sofia (2017) *Barn, föräldrar, välfärdsstat. Den politiska debatten om föräldrutbildning och föräldrastöd 1964–2009*. Linköping: Linköpings universitet.

tema

- Littmarck, Sofia, Judith Lind & Bengt Sandin (2018) Negotiating parenting support: Welfare politics in Sweden between the 1960s and the 2000s. *Social Policy & Society* 17(3): 491–502.
- Lundqvist, Åsa (2015) Parenting support in Sweden: New policies in old settings. *Social Policy and Society* 14(4): 657–668.
- Länsstyrelserna och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2017) *MFoF:s och Länsstyrelsernas konferenser om föräldraskapsstöd 2017*. Örebro/Stockholm: Länsstyrelsen Örebro län, Länsstyrelsen Stockholms län, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.
- Massoudi, Pamela (2013) *Depression and distress in Swedish fathers in the postnatal period – prevalence, correlates, identification, and support*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Ny, Pernilla (2007) *Swedish maternal health care in a multiethnic society – including the fathers*. Malmö: Malmö universitet.
- Plantin, Lars & Kristian Daneback (2009) Parenthood, information and support on the internet. A literature review of research on parents and professionals online. *BMC Family Practice* 10(1): 34.
- Premberg, Åsa (2011) *Förstagångsfäderns upplevelser av föräldrutbildning, förlossning och första året som far*. Göteborg: Göteborgs universitet, Sahlgrenska akademien.
- Regeringskansliet (2018) *En nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Sandin, Bengt (2011) Föräldraskap – ett konstant samhällsproblem. *Locus* 12(2): 58–77.
- Schreier, Margrit (2012) *Qualitative content analysis in practice*. Los Angeles: Sage.
- SOU 1997:161 *Stöd i föräldraskapet*. Betänkande av Utredningen om föräldrutbildning. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:131 *Föräldrastöd – en vinst för alla. Nationell strategi för sambällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap*. Betänkande av Föräldrastödsutredningen. Stockholm: Fritzes.
- Spak, Fredrik & Kristina Berglund (2014) Vad är värst: kvinnor och alkohol eller män och alkohol? Svar: alkohol. *Socialmedicinsk tidskrift* 91(6): 559–562.
- Sundsbo, Astrid Ouahyb (2018) Parenting support in Europe's north: How is it understood and evaluated in research? *Social Policy and Society* 17(3): 431–441.
- Wells, Michael B. (2015) *An unequal chance to parent. Examples on support fathers receive from the Swedish child health field*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Wells, Michael B. (2016) Literature review shows that fathers are still not receiving the support they want and need from Swedish child health professionals. *Acta Paediatrica* 105(9): 1014–1023.
- Wells, Michael B., Anna Sarkadi & Raziye Salari (2016) Mothers' and fathers' attendance in a community-based universally offered parenting program in Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health* 44(3): 274–280.
- Widding, Ulrika (2018) Parental determinism in the Swedish strategy for parenting support. *Social Policy & Society* 17(3): 481–490.